

O B S A H

Předmluva VII

ČÁST PRVÁ: ÚVODNÍ

KAPITOLA I.

METODA.

Metoda pozitivní, empirická a nehodnotící. — Sociologické příčiny. — Totální sociální jevy. — T. zv. politická věda a moderní politická sociologie. — Nedokonalost pojmového aparátu. — Pluralita příčin. — Svě-zákonitost sociálního jevu. — Šířka soc. jevu. — Nemožnost kvantita-tivního měření příčin. — Obtíže »sociálních zákonů«. — Není plynulého vývoje celé společnosti, jsou jen kinetické změny. — M. Weberova typo-logická metoda. — »Čistý typ«. — Otázka pramenů. — Sociální objekti-vace a sociálně psychologická analýsa 3

KAPITOLA II.

STÁT A POLITICKÉ STRANY.

(Základní pojmy.)

Politická strana je společenská organisace. — Nadosobní cíle. — Strana je skupinou uvnitř většího celku. — Co je politika? — Přímá účast poli-tické strany na moci ve státě. — Funkce stran ve státě: organisování veřejného mínění při tvoření státní moci. — Co je stát? — Charakte-ristika moderního státu. — Moderní stát státem masovým. — Rozmnožení funkcí moderního státu. — Parlament a demokracie. — Demokratisace parlamentu a rozvoj straniectví. — Teritoriální povaha parlamentarismu a straniectví. — Co je demokracie? — Demokracie a struktura moderního státu. — Demokracie jako ideologie, organizační princip a sociální proud doby. — Demokracie a kapitalismus. — Politické ideologie. — Historický vývoj pojmu ideologie a jeho vědecký význam. — Ideologie politickou formou myšlení. — Příklady ideologií (demokracie, liberalismus, ideologie národa a státu, marxismus). — Filosofie dějin. — Vlastnosti masové ideo-logie 15

ČÁST DRUHÁ: ROZDĚLENÍ POLITICKÝCH STRAN

ČÁST PRVÁ.

TEORIE O ROZDĚLENÍ A VZNIKU STRAN.

Teoretikové směřovali otázku vzniku stran a otázku rozdělení. — Filosofické předsudky. — Ideologická povaha starších teorií. — Jejich jednostrannost 43

1. ROHMER A BLUNTSCHLI.

Rohmerova umělá analogie stran s lidskými věky. — Směšování statického hlediska s dynamickým. — J. K. Bluntschli. — Pojem strany a druhy stranictví. — Jak přejal Bluntschli Rohmera. — Ideologie německého nacionála a liberála 45

2. F. J. STAHL.

Strany legitimacy a strany revoluce. — Strany církevní analogické s politickými (strany víry a nevěry). — Třídní základ stranického rozvrstvení. — Stahl jako ideolog konservativního protestantismu a legitimismu 49

3. TEORIE POLARITNÍ.

Názory a zájmy. — Konservatismus a pokrokovost. — Autorita a svoboda. — Třetí, vyšší princip. — Ideologická povaha polaritních teorií a jejich jednostrannost. — *Adolf Merkel*. — Zdůrazňuje obsah stranických programů. — Rozdíl mezi liberalismem a demokracií. — Konservatismus a liberalismus. — 15 rozdílů konservativního a liberálního ducha. — *Edvard Beneš*. — Princip autority a svobody. — Socialismus mezi oběma póly. — Autorovy výhrady k vlastní teorii. — *Gustav Radbruch*. — Zákony kausální a normativní. — Princip individualistický a nadindividualistický. — Princip transpersonální. — Tönniesova pospolitost a společnost. — Jugendbewegung. — Ideologické schema. — *Marxisté*. — Marxův třídní boj. — Max Adler. — Dvojitý význam slova strana v poměru k třídnímu boji. — Karel Kautský 52

4. TEORIE O STRANÁCH PRAVÝCH A NEPRAVÝCH.

Východisko z nedostatků schematických formulek. — *Georg Jellinek*. — Stranami pravými strany založené na rozdílech třídních a stavovských. — *Richard Schmidt*. — Roztřídění podle poměru ke státu. — *František Oppenheimer*. — Jeho pojetí třídního státu. — Výše hodnotí strany »nepravé«, opačně než ostatní teoretikové. — Oppenheimerův ideál »svobodného občanství« bez třídních rozdílů 62

5. TEORIE BEZ JEDNOTNÉHO STRANOTVORNÉHO PRINCIPU.

Neúspěchy snah o nalezení jednotných principů. — Heinrich von Treitschke. — Poměr ke státu důležitý, ale není jediným stranotvorným prvkem. — T. nacional: stranická roztržštěnost a německý smysl pro pravdu. — *Wilhelm von Blume*. — Strany důsledkem rozvoje parlamentarismu. — Tři typy stran: vůdcovské, historické, programové. — Hlavní dělítka programových stran. — Kritika 66

6. SPENGLEROVA TEORIE O JEDINÉ STRANĚ.

Filosofie dějin o úpadku západní civilisace. — Jediná strana měšťáků. — Úpadek liberalismu a stran. — Prázdna filosofická konstrukce . 70

7. ROZDĚLENÍ POLITICKÝCH STRAN VE SVĚTLE MODERNÍ SOCIOLOGIE.

Schematičnost starších teorií a pestrá skutečnost. — Potřeba monografických studií. — Dosavadní výsledky soustavného badání: *De Tocqueville*. — *James Bryce*. — *M. Ostrogorský*. — *Robert Michels*. — Strany a vůdcové. — Michels o rozdělení stran. — Čtyři typy stran: charisma-tické, zájmové, ideové a konfesionální s nacionalistickými. — *Lawrence Lowell*. — Jeho jednostrannost při posuzování evropských stran. — *Sidney Low*. — *Americké monografie*. — *André Siegfried*. — Nedostatek monografií u Němců. — Brycovo dělení stran. — *R. C. Brooks*. — *Ch. E. Merriam*. — *Max Weber*. — Jeho definice strany. — Strany patronážní, ideové, stavovské a třídní. — Weberovy typy ilegálních stran a typy panství. — *F. A. Ogg*. — Strany, které se opírají o principy a strany osobnostní. — *W. J. Shepard*. — Systém skupinový a dvoustranný . 71

ČÁST DRUHÁ.

SYSTÉMY POLITICKÉHO STRANICTVÍ.

I. ZÁKLADNÍ TYPY.

Metodologické chyby starších teoretiků stranického rozdělení. — Jednotné znaky stranictví na celém světě a rozmanitost stranotvorných prvků. — Společný podklad stranictví ve státě. — Nemůžeme sice nalézt jednotné principy, můžeme však stanovit základní typy stranického rozvrstvení. — Čtyři základní typy stranického rozvrstvení, k nimž jsme dospěli cestou empirického zkoumání: 1. systém programový, 2. systém dvou stran, 3. systém osobnostní, 4. systém vlády jediné strany za diktatury. — Jsou to různé typy, ne vývojové stupně. — Užití Weberovy typologie v našem případě. — Reprezentace typů (Německo, Spojené státy severoamerické, Japonsko, SSSR). — Francie 84

II. TYP STRAN PROGRAMOVÝCH.

Program jako stranotvorný prvek. — Program skutečný a psaný. — Universální ideologie psaných programů. — Programy v době voleb. — Důležitost programů v tomto typu stranictví. — Jedině zásady stranou zdůrazňované stranotvornými prvky. — Základní programové principy: 1. hospodářsko-sociální, 2. nacionální, 3. náboženské, 4. ústavní, 5. časové 90

I. PRINCIPY HOSPODÁŘSKO-SOCIÁLNÍ.

1. KONSERVATISMUS A LIBERALISMUS.

Dva různé světové názory. — Liberalismus anglosaský a středoevropský. — Konfuse ideí v politické praxi. — Zkonservativění starých liberalistických stran. — Úpadek liberalismu. — Vliv socialismu 96

2. SOCIALISTICKÉ STRANY.

Podobnost socialistických stran různých zemí. — Tři hlavní typy socialistických stran: strany komunistické (III. Internacionála), evoluční socialistické strany (II. Int.) a strany s programem demokraticko-socialistickým, zejména národně socialistické. — Anglosaské Strany práce. — Úpadek anarchismu. — Příčiny specifické situace socialistických stran v dnešním stranictví. — Třídní uvědomění. — Masová povaha socialismu. — Postupné přizpůsobování stranickému systému 99

3. AGRARISMUS.

Stavovské uvědomění rolnictva. — Rychlé úspěchy agrárního hnutí. — Lokální povaha těchto úspěchů. — Příčiny: Obtíže stavovského uvědomění. — Politická nevyspělost. — Sociální rozpory v agrárním hnutí. — Příčiny úspěchů: místní a osobní hospodářské zájmy, sousedská pospolitost 106

4. STŘEDOSTAVOVSKÉ HNUTÍ.

Nápodoba socialismu a agrarismu. — Rychlý vzrůst a úpadek. — Neúspěchy stavovského hnutí inteligence. — Strany dočasných hospodářských zájmů (majitelé domů, kolonisté) 110

II. PRINCIPY NEHOSPODÁŘSKÉ.

1. PRINCIP NACIONÁLNÍ.

Národ jako uvědomovací proces na podkladě objektivních faktorů. — Evropský nacionalismus a anglosaský patriotismus. — Tři typy evropského nacionalismu: nacionalismus národa vládnoucího, autonomistická hnutí a nacionalismus menšin. — Vývoj nacionalismu k národnímu konservatismu. — »Všenárodní« strany a hospodářské zájmy podnikatelských

vrstev. — Úpadek demokratického nacionalismu. — Autonomismus ne-
sousedských oblastí. — Jeho význam v nově vzniklých státech. — Nacio-
nalismus národnostních menšin. — Podobnost menšinových stran stranám
většinovým. — Židovství a antisemitismus 112

2. PRINCIP NÁBOŽENSKÝ.

Politický katolicismus a separátní politika Vatikánu. — Zdůraznění kul-
turního programu. — Sociální rozvrstvení a katolické strany. — Poměr
katolicismu k monarchii a k nacionalismu. — Stranický význam pro-
testantství , , , , , , , , , 119

3. PRINCIPY ÚSTAVNÍ.

Ubývající význam ústavních principů. — Republikanismus a monar-
chismus. — Diktatura jako ústavní princip. — Ústavní poměr britských
dominií k říši 122

4. OSTATNÍ PROGRAMOVÉ PRINCIPY DNEŠNÍCH STRAN.

Stranotvorný význam časových hesel. — Otázky zahraničně politické. —
Poměr k jiným národům. Boj o ústavní instituce. — Kulturní požadavky.
— Abstinence. — Lokální požadavky 123

III. TYP DVOUSTRANNÝ.

(Bi-party system.)

1. ANGLIE.

Stranotvorným prvkem funkce stran ve státním aparátu. — Historický
vývoj anglického parlamentarismu. — Postupné rozšiřování volebního
práva a jeho vliv na vývoj stran. — Vznik Caucu. — Whippové a can-
vassové v parlamentě. — Změny uvnitř parlamentu. — Příčiny: anglický
tradicionalismus, homogennost vládnoucí vrstvy, tradice selfgovernmentu.
— Vznik třetí strany, Labour Party. — Zvláštní povaha labourismu, jeho
odlišnost od kontinentálního socialismu 126

2. SPOJENÉ STÁTY SEVEROAMERICKÉ.

Nejryzejší představitel typu. — Časté volby. — Presidentský systém. —
Společenské předpoklady: masovost americké demokracie, homogenita
vládnoucí vrstvy, nedostatek politických tradic a programových rozporů,
nedostatek nadprůměrných individualit v politice, převaha hospodářské
činnosti nad politickou. — Základní znaky dvoustranného systému: bez-
významnost programů, sepětí osobními a skupinovými hospodářskými
zájmy (boss, spoils system), stranická oligarchie, teritoriální povaha
stranictví. Tradice a lokální patriotismus. — »Sportovní zaujetí« pro svou
stranu. — Mimostranická politická centra. — Význam nových stran 136

3. DVOUSTRANNÝ SYSTÉM V OSTATNÍCH ZEMÍCH.

Vliv Anglie na dominia a severoamerické Unie na středo- a jihoamerické republiky. — Kanada. — Spojené státy australské. — Nový Zéland 150

IV. TYP STRAN OSOBNOSTNÍCH.

1. OSOBNOST VŮDCE STRANOTVORNÝM PRVKEM.

Patří sem jen ty strany, kde by bez vůdce neměla strana *raison d'être*. — Nejde jen o charismatickou osobnost vůdce. — Jde spíše o rodinné vůdcovské tradice. — Iracionální typ stranictví. — Země vzdálené centra západní civilisace. — Nejde o vývojový stupeň 155

2. JAPONSKO.

Stejnost programů japonských stran. — Rodinné a klanové tradice. — Ostatní součástky politické moci mimo strany. — Přizpůsobení nové instituce starým tradicím. — Kult rodiny a předků. — Zemědělský charakter hospodářství. — Kontinuita historického vývoje. — Úcta k intelektuálům. — Formalismus v politice. — Ukáznutí jižního temperamentu . . . 158

3. PŘEDFAŠISTICKÁ ITALIE.

Osobnostní povaha italských stran před vznikem fašismu. — Zvláštní charakter socialistického hnutí. — Předpoklady: jižní temperament, rodinná tradice, estetický formalismus, nedostatek parlamentních tradic 166

4. OSTATNÍ ZEMĚ.

Republiky španělské Ameriky. — Jihoevropské země: Řecko, zčásti i Bulharsko, Jugoslaviie, Španělsko, Turecko, Albanie. — Egypt . . 168

5. POLITICKÉ STRANICTVÍ VE FRANCII.

Svérázná kombinace typu programového s osobnostním. — Pestré stranické rozvrstvení. — Nemožnost dělení na »pravici« a »levici«. — Spletnost stranického rozvrstvení vzhledem k nesouhlasu mezi názvy stran a jejich programem a vzhledem k rozdílu mezi skupinami v parlamentě a stranami uvnitř země. — Volný poměr poslanců k stranám. — Regionální povaha stranictví. — Maloburžoasní, individualistický typ francouzského politika. — Odlišnost socialistů a krajní »pravice«. — Doktrinářství. — Mimostranické ligy. — Sociologické příčiny: Francouzský racionalismus a t. zv. individualismus. — Bohatá společenská diferenciacie. — Tradiční povaha hospodářství. — Tradice rodinné. — Úprava volebního práva 170

V. STRANA ZA DIKTATURY.

(Systém jediné strany.)

Diktatura novou vládní formou. Její příbuznost se středověkou oligarchií a s moderní demokracií. — Kinetická obměna předcházejících typů.

I. RUSKO A ITALIE.

Příbuznost bolševismu a fašismu. — Ideologický boj proti demokratické vládě »všeho lidu«. — Homogenní ideologické kolektivum: proletariát, národ. Monismus diktatury proti pluralismu politických sil v demokracii. — Ideologická legitimace diktatury: shoda obou režimů v teorii o vládnoucí elitě, kterou tvoří strana uvnitř ideologického kolektiva. — Důležitost ideologie v diktatuře. — Idea cesty k »vyšší« demokracii. — Diktatura je vybudována na výtvoru masové demokracie, na politické straně. — Funkce strany: výběr vládnoucí elity. — Převaha moci výkonné nad zákonodárnou. — Disciplína, organisace, centralismus. — Přijímání nových členů do strany. — Stranické organisování mládeže. — Nebezpečí přechodnosti: ideologické, praktické. — Zakotvení diktatury v »sociálním všedním dnu«. — Vyniknutí skrytých tendencí moderního stranictví v diktatuře. — Společenské předpoklady: poválečná desorganisace, nevyspělý parlamentarismus, pestré politické rozvrstvení, tradice revolucionářství. Příčiny diktatury příčinami revoluce. — Zákonné vyloučení účasti jiných stran na moci předpokladem tohoto typu 181

2. DIKTATURA V JINÝCH ZEMÍCH.

Španělsko. — Polsko. — Rozdíly od plně vyvinuté diktatury v Rusku a v Italii. — Maďarsko. — Jugoslavia 197

VI. PŘEHLED TERITORIÁLNÍHO ROZVRSTVENÍ POLITICKÉHO STRANICTVÍ.

Vliv přírodních podmínek na stranictví. — Význam územního sousedství. — Úbytek tohoto vlivu následkem rychlé komunikace. — Stranické oblasti v Evropě: střeoevropská, severská, výchoevropská (baltická), jioevropská, francouzská. — Dvoustranný systém: vliv Anglie a Ameriky. Orientální země. — SSSR. — Poměr teritoriálního rozvrstvení k čtyřem typům stranictví 200

VII. TYPY STRANICKO-POLITICKÉHO ROZVRSTVENÍ A JEJICH PŘÍČINY.

Jde o příčiny množství jednotlivých jevů, příbuzných stejnou situací. — Význam stranotvorných prvků, jež jsou základem pro tvoření typů. — Všeobecný význam studia typů 207

1. TYP PROGRAMOVÝ.

Abstraktní charakteristika. — V čem spočívá stranotvorný význam programu. — Hlavní stranotvorné principy. — Základní příčiny programového typu: bohatá diferenciace společnosti, stranický partikularismus bez ohledu na stát, bojovná mentalita politického myšlení, dialektičnost myšlení, byrokratické tradice, spoléhání na stát, centralistická správa (univerzálnost programů), tradice organizační disciplíny, byrokratická věrnost a oddanost, racionalismus. — Přírodní předpoklady. — Systém poměrného zastoupení 209

2. SYSTÉM DVOU STRAN.

Abstraktní charakteristika. — Teritoriální prvek. Mimostranická centra. — Základní příčiny: anglický tradicionalismus, homogenita vládnoucí vrstvy, hospodářský blahobyt, náboženská tolerance, přírodní podmínky. Zdokonalení systému »stroje« v severoamerické Unii. — Nedostatek ideologií. — Převaha hospodářské sféry nad politickou. — Sportovní zaujetí. Společenská nápodoba. — Dlouhodobé trvání systému. — Většinový systém 220

3. OSOBNOSTNÍ SYSTÉM.

Abstraktní charakteristika. — Iracionálnost. — Základní příčiny: tradice feudálního řádu, význam rodiny, formalismus, více složek moci, horké podnebí, rasa 229

4. SYSTÉM JEDINÉ POLITICKÉ STRANY.

(Stranictví za diktatury.)

Abstraktní charakteristika. — Příčiny vzniku a rozvoje. — Revoluční elán a nutnost strohé disciplíny. — Pozvolné vžití systému. — Povaha přechodnosti 233

5. VŠEOBECNÉ ZÁVĚRY.

Moderní strana masovou organizací. — Přísná disciplína. — Oligarchisace a centralismus. — Jednotící pouta — stranotvorné prvky. — Souvislost s hospodářským řádem země. — Teritoriální povaha stranických organizací jako dědictví parlamentního původu. — Svězákonitost sociálního jevu: přerůstání parlamentu stranami. — Protidemokratické a protiparlamentní tendence moderního, expansivního stranictví. — Organizační význam ideologií, zvláště u »všenárodních« stran. — Převaha hospodářsko-sociálních programů stran po světové válce. — Všeobecnost socialistického hnutí. — Mimostranická politická střediska. — Iracionální složky stranictví. — Všeobecné příčiny: masová povaha moderního státního aparátu, parlamentní původ, dlouhodobé trvání systémů, právní úprava volebního práva 237

Résumé français 253